

Eduskunnan lakivaliokunnalle**Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi vankeuslain, tutkintavankeuslain ja puolustustilalain 9 §:n muuttamisesta (HE 53/2025 vp)****1 Esityksen tavoitteet**

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi vankeuslakia ja tutkintavankeuslakia hallitusohjelman tavoitteiden mukaisesti. Puolustustilalakia koskeva muutosehdotus on teknisluontoinen korjaus.

Hallitusohjelmaan on kirjattu tavoite avolaitossijoituksen edellytysten selvittämisestä siten, että sijoituspäätöstä tehtäessä kiinnitetään enemmän huomiota tuomion perusteena olevan rikoksen laatuun ja vangin vaarallisuuteen. Esityksen tavoitteena onkin varmistaa, ettei avolaitokseen sijoitettaisi vankeja, joiden arvioidaan jatkavan rikollista toimintaa taikka vaarantavan avolaitoksen turvallisuutta. Tähän tavoitteeseen pyritään täsmentämällä avolaitossijoitusten edellytyksiä nykyisestä. Avolaitossijoituksen mahdollisuutta ei kuitenkaan kategorisesti poissuljettaisi yhdeltäkään vankiryhmältä, vaan päätökset tehtäisiin edelleen tapauskohtaisesti. Esitys käytännössä selventäisi nykyistä sijoittelukäytäntöä.

Hallitusohjelmaan on kirjattu tavoite varmuusosastoja koskevan lainsäädännön kehittämisestä ja tutkintavangin varmuusosastosijoituksen mahdollistamisesta. Esityksellä muutettaisiin varmuusosastosijoituksen edellytykset vastaamaan nykyistä paremmin varmuusosastosijoituksen luonnetta turvaamistoimenpiteenä. Samalla säädettäisiin, että myös tutkintavanki voidaan sijoittaa tällaiselle osastolle tutkintavankilassa. Varmuusosastosijoittelun tavoitteena olisi nimenomaan tulevan rikollisuuden tai vankilaturvallisuutta vakavasti vaarantavan toiminnan estäminen. Esityksellä pyritään siihen, että varmuusosastosijoituksilla voitaisiin puuttua erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan vankilassa. Toisaalta osastolle sijoittamisesta aiheutuvista rajoituksista säädettäisiin nykyistä täsmällisemmin.

Esityksen tavoitteena on hallitusohjelman mukaisesti myös ehkäistä päihteiden käyttöä ja salakuljetusta vankilassa siltä osin, kuin tätä voidaan edistää muutamien lainsäädäntötoimin. Tavoitteena on parantaa Rikosseuraamuslaitoksen mahdollisuuksia valvoa erityisesti epäiltyä rikolliseen toimintaan liittyvää viestintää. Myös varmuusosastoa koskevat ehdotukset osaltaan ehkäisevät päihteiden salakuljetusta vankilaan.

Lisäksi esityksellä muutettaisiin säännöstä, joka koskee vankilaan ottamisen rajoittamista yhteiskunnallisissa häiriötilanteissa. Tällä pyritään siihen, että vakavissa yhteiskunnallisissa häiriötilanteissa olisi mahdollista säädellä vankilukua vankiloiden toiminnan turvaamiseksi. Vankilaan ottamista ja vankilukua oli tarpeen säädellä ns. koronapandemian aikana.

2 Ehdotukset tiivistetysti

Avolaitokseen sijoittamista täsmennettäisiin siten, että nykyistä selvemmin esimerkiksi järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittyneitä henkilöitä ei sijoitettaisi avolaitokseen. Lisäksi sellaisten vakavien rikosten uusijoiden kohdalla, joita on pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle, päätösharkinta tehtäisiin korostetun huolellisesti huomioiden kuitenkin myös vaiheittaisen vapauttamisen näkökulma. Tyypillisemmin kyseen tulisivat yhdistelmärangeistukseen tuomitut. Sijoittelupäätökset tehtäisiin edelleen vankikohtaisesti tapauskohtaiseen harkintaan perustuen. Avolaitossijoitusta ei siten kategorisesti kiellettäisi miltään vankiryhmältä. Lisäksi määräaikaisesta avolaitossijoituksesta luovuttaisiin ja sijoitus tehtäisiin aina toistaiseksi.

Keskeisin varmuusosastoa koskeva muutosehdotus on, että osastolle voitaisiin sijoittaa, jos se on välttämätöntä rikollisen toiminnan estämiseksi. Sääntely ei enää edellyttäisi epäilyä tiettyjen rikostunnusmerkistöjen täyttymisestä, vaan sijoitus perustuisi kokonaisarvioon vangin toiminnasta. Säännöstä voitaisiin soveltaa, kun on olemassa konkreettiset perusteet epäillä vangin jatkavan rikollista toimintaa vankilassa. Välttämättömyydellä ei ole tarkoitus tiukentaa sijoittamiskäytäntöä nykyisestä. Käytännössä kynnys on ollut tähänkin mennessä verrattain korkea eikä tätä ole tarkoitus olennaisesti muuttaa. Tutkintavanki voitaisiin sijoittaa varmuusosastolle samoin perustein kuin vankeusvanki. Esityksessä huomioidaan tutkintavangin mahdollisuus huolehtia omasta puolustuksestaan esitutkinnan ja oikeudenkäynnin aikana. Toisaalta varmuusosastolle ei voitaisi enää sijoittaa vangin oman turvallisuuden takaamiseksi, vaan tällöin käytettäisiin muita sijoittelukeinoja. Tämä olisi perusteltua, koska varmuusosastosijoitusta voidaan pitää ankarana toimenpiteenä, jos sen ainoana perusteena on oman turvallisuuden takaaminen. Lisäksi varmuusosastolle sijoittamisesta aiheutuvista rajoituksista säädettäisiin nykyistä täsmällisemmin. Sijoittamisesta ilmoitettaisiin säännönmukaisesti Vankiterveydenhuollon yksikölle, joka seuraisi vangin terveydentilaa ja hyvinvointia.

Esityksellä mahdollistettaisiin varmuusosastolle sijoitetun vangin keskustelun tekninen kuunteleminen ja tallentaminen lapsen tapaamisessa. Lapsen tapaaminen on erityinen tapaamismuoto, jota valvotaan joko henkilökunnan läsnä ollen taikka kuvaa katsellen ja tallentaen. Jo nykyisin läsnä valvova henkilökunta voi kuulla keskustelun. Muutosehdotuksen taustalla on eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu EOAK/3363/2023, jossa pidettiin johdonmukaisena, että lapsen tapaamisessa käyty keskustelu olisi mahdollista tallentaa ja kuunnella jälkikäteen, ainakin jos tapaamiseen osallistuu lapsen lisäksi myös täysi-ikäisiä tapiajia. Laillisuusvalvontakäytännössä on havaittu, että varmuusosastolla saattajan tai toisen täysi-ikäisen tapiajan pääsy tapaamiseen on estetty valvonnallisista syistä, esimerkiksi epäiltäessä rikolliseen toimintaan liittyvää viestintää. Saattajan tai toisen täysi-ikäisen tapiajan osallistuminen voi kuitenkin olla lapsen edun mukaista. Lapsen etua tulee arvioida ensisijaisena päätösperusteena kaikissa lasta koskevissa viranomaisen päätöksissä. Kun keskustelu voitaisiin jälkikäteen kuunnella tallenteelta, ei pitäisi olla estettä saattajan tai toisen tapiajan osallistumiselle yhdessä lapsen kanssa. Tämä tukisi lapsen perhe-elämän suoja ja

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisia lapsen oikeuksia. Esitetty muutos on merkityksellinen luottamuksellisen viestin suojan kannalta. Käytännössä kyse ei olisi merkittävästä muutoksesta, koska varmuusosastolle sijoitetun vangin keskustelu voidaan jo nykyisin kuunnella ja tallentaa teknisesti valvotussa tapaamisessa, joka on yleisin tapaamismuoto. Lapsi tai nuori voi tulla myös tavalliseen valvottuun tapaamiseen, jolloin keskustelu voi tulla tallennetuksi jo nykyisin. Ehdotettu muutos yhtenäistäisi tapaamisiin liittyviä menettelyjä varmuusosastolla.

Puhelun kuuntelemista koskeva päätös voitaisiin jatkossa tehdä kahden viikon määräajaksi. Sääntely yhtenäistettäisiin suhteessa kirjeen lukemiseen, jota koskeva päätös on mahdollista tehdä kahden viikon määräajaksi. Lisäksi päätöksen voisi tehdä rikosseuraamusesimies, jos turvallisuudesta vastaava virkamies ei ole paikalla. Tämä helpottaisi toimintaa virka-ajan ulkopuolella.

Esityksen mukaan vakavissa yhteiskunnallisissa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa olisi mahdollista olla ottamatta uusia vankeja vankilaan. Häiriötilanteen olemassaolon lisäksi edellytettäisiin, että häiriöstä aiheutuu vankeusrangaistuksen täytäntöönpanolle sellaista haittaa, ettei täytäntöönpanon asianmukaisuutta voida turvata ilman vankiluvun alentamista. Nykytilaan verrattuna soveltamisala olisi laajempi koskien sakon muuntorangaistukseen tuomittuja ja alle kahden vuoden ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittuja. Rajoitukset koskisivat vapaalta vankilaan ilmoittautumaan määrättäviä tuomittuja.

Eräiden Rikosseuraamuslaitoksen valvontatoimivaltuuksien käyttö on sidottu vankila-alueeseen tai vanginkuljetustilanteeseen ja on epäselvää, voidaanko näitä toimivaltuuksia käyttää esimerkiksi ulkopuolisen laitossijoituksen, siviilityöluvan tai opintoluvan valvonnassa. Esityksellä mahdollistettaisiin turvatarkastuksen suorittaminen, sitominen ja voimakeinojen käyttö myös muualla virkatehtävän suorittamisen yhteydessä, jotta Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehillä olisi riittävät toimivaltuudet toimia vankilan ulkopuolella. Esitys myös yhdenmukaistaisi sääntelyä valvotusta koevapaudesta annetun lain (629/2013) kanssa.

Esitys sisältää myös eräitä teknisluontoisia korjauksia vankeuslakiin ja tutkintavankeuslakiin. Puolustustilalakia koskeva muutosehdotus on niin ikään teknisluontoinen korjaus.

3 Esityksen vaikutukset ja lakien voimaantulo

Keskeiset vaikutukset kohdistuvat Rikosseuraamuslaitoksen toimintaan. Ehdotusten arvioidaan selkeyttävän sijoittelupäätösten päätösharkintaa, parantavan Rikosseuraamuslaitoksen valmiuksia huolehtia vankilaturvallisuudesta sekä helpottavan puuttumista järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan vankilassa. Esityksellä ei ole olennaisia taloudellisia vaikutuksia. Ehdotetut muutokset on tarkoitus kokonaisuudessaan toteuttaa Rikosseuraamuslaitokselle jo varattujen määrärahojen puitteissa eivätkä ne aiheuta lisävankipaikkojen tarvetta. Esityksessä on käsitelty myös vaikutuksia perus- ja ihmisoikeuksiin sekä ihmisryhmiin.

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan keväällä 2026, jotta Rikosseuraamuslaitoksen asiakastietojärjestelmään tarvittavat muutokset sekä tutkintavankien varmuusosaston valmistelut ehditään toteuttaa. Ehdotetut lait voisivat tulla voimaan aikaisintaan kahdeksan kuukauden kuluttua niiden hyväksymisestä ja vahvistamisesta.